

RAZINE MUZEALIZACIJE VEZANE UZ KULTURNU BAŠTINU*

dr. sc. IVO MAROVIĆ □ Filozofski fakultet, Odsjek za informacijske znanosti, Katedra za muzeologiju, Zagreb

Muzealizacija je proces koji su sredinom druge polovice 20. st. srednjoeuropski muzeolozi (Z. Z. Stransky i ostali) prepoznali i na teoretskoj ga razini definirali kao muzeološki proces, kojim svijet, prvenstveno materijalne kulture, čovjekovom voljom prelazi iz jedne u drugu sredinu. U toj novoj sredini predmeti služe, ponajprije da bi iskazivali svoje vrijednosti i komunicirali ih onima koji imaju potrebu da u materijalnom svijetu koji ih okružuje, otkriju i dožive one vrijednosti, po kojima su takvi predmeti dokumenti sredine u kojoj su živjeli i svjedoci ljudskih i društvenih zbivanja u kojima su sudjelovali. Tu novu sredinu ili novi kontekst (van Mensch, 1989), u kojem preneseni predmeti žive u novim uvjetima, zovemo muzeološkim kontekstom. Dvije su sredine/okoline u kojima su predmeti, a često puta i ideje, živjeli do prenošenja u samosvojni i primjereno zaštićeni muzeološki kontekst. Jednu određuje društvena aktivnost, gdje predmeti i ideje žive u zajedništvu s ljudima i nju imenujemo primarnim kontekstom. Druga je pak sredina/okolina društveno odbačenih predmeta ili ideja, koji se više ne koriste u životu, predstavljajući na jednoj strani skriveno ili društveno zamrznuto blago, a na drugoj strani odbačene ostatke koji više ničemu ne koriste i mogu se uništiti ili reciklirati. Nju imenujemo arheološkim kontekstom, razlikujući njegovu stabilnu i nestabilnu varijantu (van Mensch, 1992). Živi se predmeti iz primarnog prenose u muzeološki kontekst sakupljanjem i smislenim izdvajanjem, a oni iz arheološkog konteksta istraživanjem i novim ocjenjivanjem, ako se pronalaze u nestabilnoj varijanti arheološkog konteksta. Ta dva konteksta, koja služe kao temeljni izvor za prijenos predmeta u muzeološki kontekst, otvaraju široke raspone vrednovanja povijesnog i funkcionalnog identiteta predmetnog svijeta, a istovremeno omogućuju da se nastale ideje čvrsto vežu uz predmetni svijet, čime postaju odrednice veće ili manje muzealnosti predmeta materijalne kulture¹. Drugim riječima, muzealizacija je proces u kojem se predmeti i uz njih vezane osobine i ideje prenose iz primarnog (životnog ili živućeg) ili arheološkog (stabilnog ili nestabilnog) konteksta u muzeološki kontekst. Upravo je zbog tih značajki muzealizacija dinamičan proces, koji neće prestati činom prijenosa predmeta iz konteksta u kontekst, već će širiti domete tumačenja predmetnog

svijeta i uspostavljati odnose s mogućim stupnjevima međusobne povezanosti muzeološkog i primarnog konteksta.

Temeljna značajka muzeološkog konteksta je njegovo odjeljivanje od primarnog konteksta, u kojem predmeti i ideje funkcioniraju u svakodnevnom životu, a u svrhu njihove zaštite, očuvanja i tumačenja. U primarnom su kontekstu predmeti u uporabi, dakle služe svrsi zbog koje su izrađeni ili su u iznimnim situacijama stekli osobine muzejskih predmeta, pa služe kao memorijalni predmeti, ili pak oni koji prenose značenja svojim postojanjem i izgledom, a ne svojim korištenjem ili namjenom. Oni su izloženi svim mogućim oblicima trošenja, propadanja, uništavanja ili otuđivanja. Muzeološki se kontekst prvenstveno ostvaruje u muzejskim ili njima srodnim institucijama, jer je njegova temeljna odrednica da predmeti i uz njih vezane ideje ne žive tako da bi bili u svakodnevnoj uporabi, tj. da bi funkcionirali u stvarnom životu, primjerice, kao oružje, oruđe, namještaj, oprema ili sl., već da služe kao nositelji, mediji ili prijenosnici ideja i značenja. U muzeološkom kontekstu oni postaju dokumenti vremena u kome su nastali ili u kome su živjeli, svjedoci događaja i ličnosti uz koje ih se može vezati. To znači da preuzimaju društveno i kulturno značenje i da su često puta svjedočanstvo nekog događaja ili procesa u kome su sudjelovali. Na kraju, oni svjedoče o osobinama određenog tla, bilo da određuju dimenzije neke male sredine, bilo dimenzije regije ili prostornih intervencija u sredine koje nadilaze aktualne državne granice i njihove domete. Muzeološki je kontekst ljudska tvorevina u kojoj su koncepcija, ideja i htijenje temeljne odrednice njegova karaktera i smisla, s time da on može biti zatvorena cjelina koja kontrolirano preuzima vanjske *inpute*, primanjem novih predmeta i sadržaja, ili pak poluotvorena i gotovo otvorena cjelina, kad se radi o procesima muzealizacije koji su povezani s ambijentom i strukturama u kojima se još uvijek odvija život, premda u stupnjevano ograničenim rasponima. Potvrdu o višeslojnosti značenja predmeta dat će nam i češki pisac Milan Kundera. On u svojem romanu "Nepodnošljiva lakoća postojanja", govori o Sabininom polucilindru i kaže, kako je "...isti predmet poprimao svaki put drugo značenje, a zajedno s tim značenjem (kao jeka, kao višestruka jeka) odzva-

*Ovaj je tekst iznesen na simpoziju *Musealisation in Contemporary Society and Role of Museology*, Brno, 8.-10. studenog 2006., u povodu 80-te obljetnice života Z.Z.Stranskoga.

¹ Peter van Mensch razlikuje 6 identiteta muzejskog predmeta: idejni, stvarni, povijesni, strukturalni, funkcionalni i zbiljski identitet (1989:90)

njala su sva negdašnja značenja” (Kundera, 2000:115), poetski nagovještavajući da “misao o vječnom vraćanju predstavlja određenu perspektivu u kojoj stvari postaju drukčije nego što su dosad za nas bile - pojavljuju se lišene olakotne okolnosti svoje prolaznosti” (Kundera, 2000:10). Na tom tragu možemo zaključiti da predmeti u muzeološkom kontekstu postaju lišeni prolaznosti, skupljajući sveudilj nova značenja i da je to njihova temeljna odrednica. Muzealizacija ih nastoji očuvati i svakome čovjeku/generaciji otvoriti što više takvih značenja.

Kulturna baština je baština ljudi, poblizje određena atributom “kulturni”. Baština je pak nešto što su ostavili ili namrijeli nečiji preci ili ostatak prošlosti, kao značajka, kultura, tradicija i sl., koja se prenosi na kasnije naraštaje (Webster, 1986:631). U tom je smislu kulturna baština zbroj cjelina, predmeta ili ideja koji su se sačuvali iz prošlosti da bi sudjelovali u određivanju identiteta različitih društvenih grupa (kontinenta, naroda, regija, gradova, rodova, obitelji i sl.) u bilo kojoj od mogućih sadašnjosti. Sam je termin novijeg datuma, jer je niz drugih užih termina pokrivaio područje kulturne baštine. Tako je u anglosaksonskom svijetu češći bio termin *cultural property* (kulturna dobra), a u germanskom i frankofonskom svijetu kulturni ili povijesni spomenik (*Kulturdenkmal*, *Monument historique*). Kad se značenje spomenika kulture sredinom 20-og stoljeća proširilo na povijesne gradove i mjesta, te na kulturni krajolik, tada je i termin kulturna baština počeo ulaziti u širu uporabu, da bi kulminirao UNESCO-ovom konvencijom o svjetskoj baštini (World Heritage Convention) 1975. godine. Time je termin kulturna i prirodna baština, sa svim pridruženim značenjima, zauzeo krovno mjesto u strukturi onih vrijednosti koje smo kao cjelina ili široka društvena grupa prepoznali kao vrijednosti naslijeđene od svojih predaka, na kojima se temelji grupni identitet, od obiteljskog i plemenskog, do nacionalnog i državnog.

Kulturna se baština do nedavno u pravilu dijelila na dvije temeljne grupe: pokretnu i nepokretnu baštinu. Pokretnu su činile muzejske i privatne kolekcije, inventari crkava i povijesnih građevina i svi oni predmeti koji nisu bili čvrsto fizički vezani uz mjesto na kojem su se nalazili. Nepokretnu su baštinu činile arheološke i etno zone, arheološka nalazišta, kulturni krajolici, povijesni gradovi i kompleksi poput utvrda, samostanskih kompleksa ili industrijskih postrojenja, do pojedinačnih povijesnih građevina. Ta je baština bila čvrsto vezana uz tlo i osim u iznimnim situacijama i uz enormne zahvate mogla je neznatno promijeniti mjesto.² Početkom ovog stoljeća, točnije 2003., UNESCO je donio Konvenciju o zaštiti nematerijalne kulturne baštine (Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage) uključujući u nju: govornu tradiciju i jezike, umjetnost predstavljanja, društvene običaje, rituale i prazničke zgode, znanja i praksu korištenja prirode, kao i tradicionalne obrte. Time je temeljna podjela kulturne baštine pomaknuta, tako da se ona danas sastoji od materi-

jalne i nematerijalne baštine, a materijalna se dijeli na pokretnu i nepokretnu baštinu.

Materijalna kulturna baština pokazuje široki raspon moguće muzealizacije. Obzirom na njezine različitosti, pokretna je baština najčešći predmet muzealizacije. Od najranijih vremena je sabiranje, čuvanje i izlaganje predmeta u zbirkama činilo temelj procesa, što smo ga kasnije nazvali muzealizacijom. Iz različitih su razloga zanimljivi, odabrani ili vrijedni predmeti odvajani u zbirke, čiji su način i svrha uporabe varirali od vremena do vremena, od mjesta do mjesta, od društva do društva. Nije isti motiv sabiranja, odnosno izdvajanja iz uporabnog svijeta, važio za grčke antičke riznice uz hramske komplekse i za samostanske ili katedralne riznice u srednjem vijeku kršćanskoga svijeta. Tek je renesansno vrijeme u Italiji uspostavilo vezu između riječi i pojma muzej i velikaških zbirki, u kojima je vrijednost rijetkosti bio jedan od dominantnih kriterija. Povijesna muzeologija otkriva veliko bogatstvo primjera muzealizacije pokretne kulturne i prirodne baštine, s time da se u Europi, iz stoljeća u stoljeće mijenjaju poticaji za izdvajanje predmeta materijalnog svijeta iz njihova primarnog ili arheološkog konteksta u muzejski kontekst. U tim su procesima nedvojbene dvije temeljne činjenice. Jedna je primjena aktualnih objektivnih i subjektivnih kriterija za odabir predmeta koji će ući u zbirke, a druga, postojanje formalnih i neformalnih, institucionaliziranih i neinstitucionaliziranih zbirki ili muzejskih fundusa u kojima su se predmeti čuvali i razgledavali, bez obzira na njihovo relativizirano vrijeme trajanja i podložnost konceptualnim i društvenim promjenama koje su utjecale na njihovo postojanje, dimenziju i fizionomiju. Ta, često puta snažno izražena dinamičnost zbirki utjecala je na motivaciju i karakter muzealizacije u pojedinim povijesnim razdobljima, ali i u različitim društvenim i topografskim okolnostima. Teoretski definirani procesi muzealizacije služili su za retroaktivno tumačenje nastanka, razvitka i fizionomije pojedinih muzeja i privatnih zbirki. Drugim riječima, prepoznati i teoretski osmišljeni proces muzealizacije utjecao je na suvremeno razumijevanje i tumačenje nastanka i razvitka muzeja i zbirkotvorstva uopće.

U novije vrijeme, obveza javnog iskazivanja muzejskog poslanja za muzeje i javne zbirke u mnogim zemljama, utječe na aktualni *input* i *output* procesa muzealizacije. Muzejsko poslanje na svoj način ograničava raspon odabira predmeta koji će ući u proces muzealizacije, a na drugoj strani usmjerava aktualizaciju muzejske građe u nastojanju prezentiranja vrijednosti i poruka koje ona u sebi čuva. Drugim riječima, sabiranje i izlaganje (da prezentiranje svedemo na klasični oblik muzejske komunikacije) aktivno se i usmjereno uključuju u *output* procesa muzealizacije. Muzejsko poslanje time postaje snažan i javnosti dostupan čimbenik u aktualnim procesima muzealizacije, vezane uz muzeje i organizirane privatne zbirke.

² Tu mislim na dislokacije građevina zbog nužne izgradnje energetskih ili prometnih kompleksa. Eklatantan je primjer dislokacija egipatskih hramova prigodom izgradnje Asuanske brane na rijeci Nil u drugoj polovici 20. stoljeća.

Mnogo su složeniji postupci muzealizacije pokretne kulturne baštine u drugim složenim cjelinama, poput dvoraca, palača, crkava ili memorijalnih građevina, bez obzira što se u ponekim situacijama ovaj oblik muzealizacije preklapa s muzealizacijom unutar muzeja i privatnih zbirki. To samo znači, da su neke od zbirki u dvorcima i palačama integrirane u institucionalizirani sustav muzeja i privatnih zbirki. Međutim, njihova je specifičnost u tome, što se muzealizacija ovdje ne provodi u prostoru koji je neutralan u odnosu na skupljenu i izloženu građu, već je prostorni okvir dio povijesnog ambijenta u kojemu je zbirka nastajala i time sadržajno utječe na razumijevanje njezinog povijesnog, umjetničkog i društvenog značenja. Dovoljno je spomenuti Versailles ili Schoenbrunn da bi se bolje razumjela integriranost prostora i predmeta koji se u njemu čuvaju i izlažu. Ovdje proces muzealizacije utječe na potrebu očuvanja vrijednosti unutrašnjeg prostora, uz postavljeni cilj da se u takvom prostoru izlože predmeti koji su muzealizirani kao dio cjeline toga prostora. I povijesni prostori i njihov inventar više ne služe svojoj redovitoj uporabi, već su muzealizacijom ušli u sferu muzeološkog konteksta i tako prezentiraju i tumače određeni povijesni trenutak u kojem je koegzistencija očuvanog prostora i sačuvanog inventara bila na najvišoj razini.

Muzealizacija sakralnih prostora ima drugačiju dimenziju. Ona ne izolira ove prostore u zatvoreni muzeološki kontekst, već se približava ulozu muzealizacije nepokretne kulturne baštine. U tim prostorima dolazi do preklapanja pretežitih sadržajnih određenja. Oni, istovremeno služe obavljanju primarnih namjena i pokazivanju očuvanih vrijednosti, pri čemu se često približavaju otvorenom muzejskom sadržaju. Uzmimo kao primjer crkve ili kapele, s očuvanim vrijednim stilskim, oblikovnim i konstruktivnim značajkama oblikovanja prostora i s karakterističnim tlocrtnim rješenjima. U njima se u unutrašnjosti često susrećemo s očuvanim zidnim slikama, štukaturama ili mozaicima na zidnim ploham, vrijednim podnim oblogama, obrađenim vitrajima na prozorima, kvalitetnom stolarijom prozora ili vrata. Pridodamo li tome stabilni inventar namještaja, oltara, propovjedonica, pjevališta i oltarnih ili drugih pregrada, s obiljem skulptura, svijećnjaka, reljefa i kvalitetnih slika na drvu ili platnu, tada takve crkve, bez obzira na čestu heterogenost svojeg likovnog sadržaja, predstavljaju zanimljivu, ali i složenu cjelinu, gledamo li je sa stanovišta kulturne baštine. U njima se proces muzealizacije odražava fragmentarno. To znači da u njima nikada (osim u iznimnim situacijama) ne prevladava muzeološki kontekst, već je kontinuirani primarni kontekst svjesno ograničen pod utjecajem potencijalne muzealizacije. Uspostavlja se svojevrstni održivi odnos prema zatečenim vrijednostima. Sadržajne liturgijske promjene koje utječu na izgled crkve ili kapele ograničene su da bitno ne štete kulturnim vrijednostima građevine i njezinih dekorativnih elemenata i inventara. Načini muzeološke prezentacije onih vrijednosti koje animiraju posjetitelje izvan redovitih

crkvenih funkcija, zadržavaju se na razini tekstualnih interpretacija u predvorju crkava ili u tiskanim priručnim vodičima i uključuju aktivnu ulogu stručnog vodiča, koji prati gotovo svaku organiziranu grupu posjetitelja, a interpretacija ovisi o njegovu znanju i dimenziji vremena s kojom raspolaže pojedina grupa posjetitelja. Veliki crkveni objekti nude i vlastite vodiče/animatore, koji aktualiziraju poruku, vezano uz sastav grupe posjetitelja. Suvenir i razni oblici vizualne interpretacije objekata služe kao oblik vizualizirane memorije, koju će pojedinac ponijeti sa sobom i aktualizirati u nekom budućem vremenu i u potpuno drugačijem ambijentu. Ne treba smetnuti s uma da arhitektura ovakvih prostora ima i svoju vanjštinu, koja je na svojevrsan način integrirana s unutrašnjošću, ali i povezana s urbanom, ruralnom ili krajobraznom okolinom unutar koje se građevina nalazi. Na taj se način, vrlo jasno definira međuodnos vrijednosti vanjštine s jasno definiranom vrijednošću unutrašnjosti. I oblici se muzealizacije mogu tako na sličan način integrirati.

Memorijalni prostori, bez obzira radi li se o zgradi koja je svojom poviješću vezana uz neku od značajnih povijesnih ličnosti ili o prostoru u kome se zbio neki od važnih povijesnih događaja (primjerice krunidba vladara, velike bitke, sudbonosne intervencije i sl.), vezuju svoju potencijalnu muzealizaciju uz stupanj memorije koji se može postići prezentiranjem i aktualiziranjem očuvanih građevina, kompleksa ili krajolika ili vjerodostojnošću memorije izazvane određenom intervencijom ili zbivanjem u prostoru. Ovaj oblik muzealizacije povezuje očuvanu materijalnu baštinu s oživljenom nematerijalnom baštinom na način u kome je iskazana priča poticajna za doživljaj, a materijalni je okvir tek njezino vezivanje uz konkretni topos. Tipičan primjer iz Hrvatske je kuća Marka Pola, poznatog srednjovjekovnog istraživača zemalja Dalekog Istoka, u gradu Korčuli na istoimenom Jadranskom otoku. Presudni su legenda/priča, arhitektura iz vremena i sugestivni srednjovjekovni urbani prostorni okvir, a vjerodostojnost daje lik legendarnog istraživača. Muzealizacija tako oživljava legendu u konkretnom prostoru. Slični će se modeli pojavljivati diljem svijeta. Poljaci će ga, primjerice, primijeniti kod kuće i opservatorija Nikole Kopernika u Torunu i Fromborku, Nijemci u spomen na J. S. Bacha uz crkvu sv. Tome u Leipzigu, Austrijanci u Mozartovoj kući u Salzburgu. U tom je kontekstu zanimljiv, aktualan slučaj muzealizacije ratnog skloništa W. Churchilla u Londonu. God. 1981. Imperial War Museum počeo je obnavljati 'nervni centar' ratne vlade a tri godine kasnije otvorena je za javnost 21 podzemna prostorija. Nedavno je objavljeno da će "... u golemom bunkeru, koji se nalazi ispod zgrade sadašnjeg ministarstva financija u središtu Londona, 8. travnja 2003. biti otvoreno još devet obnovljenih prostorija, koje su tijekom Drugoga svjetskog rata pružale zaštitu od bombardiranja ratnom premijeru Winstonu Churchillu, ministrima i vojnom zapovjedništvu.... Devet obnovljenih prostorija, koje prvi put postaju

javno dostupne, činile su Churchillovu privatnu rezidenciju u podzemlju. Bilo je to spartanski namješteno, ali ugodno prebivalište... Uz spavaće sobe obnovljena je i Churchillova blagovaonica i kuhinja..., a do 2005. (na 40. obljetnicu Churchillove smrti) trebao bi biti obnovljen i ostatak podzemnog skloništa ratne vlade u kojem će biti smješten budući Churchillov muzej" (Toth, 2003:24).

Iako su nas sakralni i memorijalni prostori već uveli u problematiku nepokretne kulturne baštine, njezina muzealizacija ipak ovisi o smještaju u prostoru, o kvaliteta i posebnostima dotičnog prostora, kao i o veličini i namjeni pojedinog mjesta ili građevine.

Neraskidivost veze prostora i memorije uza zbivanja u prostoru gotovo da i nije upitna, bez obzira što dnevna praksa često zanemaruje prostorni input, pouzdavajući se više u predstavu koja će se prikazati ili priču koja će se ispričati verbalno ili vizualno, tumačeći slijed zbivanja. Nedostatak prostorne komponente često rezultira mistificiranjem zbivanja u odnosu na zbilju, pretvarajući potencijalnu memoriju u interpretaciju koja povremeno gubi elemente izvornog realiteta. Tu su granice rastezljive. Tematski parkovi, povijesne panorame i obilasci prostora s organiziranim doživljavanjem prošlih zbivanja (Kirshenblatt-Gimblett, 1998:134-146) dio su turističke ponude širom svijeta, pri čemu muzealizacija zbivanja nadmašuje količinu očuvanih materijalnih elemenata. Bojna polja iz američkog građanskog rata nesvakidašnji su izvor senzacija za posjetitelje, pri čemu se prostor i interpretacija integriraju u uvijek novu priču (Kirshenblatt-Gimblett, 1998:148). Prostorne vrijednosti postaju turistička odredišta, ako se vežu uz neku od povijesnih priča koje su tek jedan od oblika aktualizirane memorije. (Maroević, 2005:24). U Hrvatskoj je zanimljiv primjer „Rapske fijere“, zbivanja vezanih uz blagdan sv. Kristofora krajem srpnja, u jeku turističke sezone. Memorijalni naglasak nosi nastup strijelaca i drugih vojnika, obučenih u srednjovjekovne odore, koji su dio povijesnog oživljavanja slikovitih srednjovjekovnih i renesansnih rapskih ulica i trgova. Takva zbivanja aktualiziraju slikovitu stranu prošlosti u sadašnjosti i pridonose doživljaju grada Raba, na istoimenom otoku, kao vrijedne povijesne cjeline.

U takvom prostornom kontekstu nova muzeologija, oživotvorena 70-ih godina prošlog stoljeća, otvara prostor eko muzejima, u kojima se život podređuje muzealiziranoj okolini. To je vrlo slično modelu muzealizacije crkava, gdje se funkcija ograničava dimenzijom muzealizacije. U ovom se slučaju način života podređuje kvaliteti i očuvanosti prostora, nastojeći uspostaviti ravnotežu između aktualizacije očuvanih vrijednosti i mogućnosti normalnog života. Portugalski i drugi modeli eko muzeja (Setubal i dr.) govore tome u prilog. Muzealizacija je postala dio života, ali ne kao zatvoreni sustav koji je fizički izoliran u vlastiti muzeološki kontekst, već kao dio limitiranog primarnog konteksta, u kome su ograničenja usmjerena prema mogućem suživotu prošlosti i sadašnjosti. Pridodaju li se tome elementi autohtone nema-

terijalne baštine, pjesme i plesovi, zanati, običaji i druga tradicijska zbivanja, djelotvornost očuvane memorije postaje sve očitijom. Suvremeni je život ograničen, ali je dobio na kvaliteti posebnosti i širini doživljaja.

Pokušaji muzealizacije prostora posredstvom očuvanih tradicijskih ili povijesnih građevina otkrivaju povezivanje turističkih ponuda s povijesnim prostornim naglascima. Muzealizacija se očituje u nastojanju da se komunicira što više poruka i informacija o vrijednostima prošlosti, a da se istovremeno ne ograničava dimenzija upotrijebljenih sredstava za odašiljanje poruka. Primjer „Windmuehlstrasse“, ceste vjetrenjača u sjeverozapadnoj Njemačkoj, veoma je instruktivan. Vjetrenjače su očuvane i upotrebljavaju se za demonstraciju mljevenja žita za proizvodnju brašna, korištenjem snage vjetra. U njima se tumači tehnologija rada legendama i živom riječi, a istovremeno se u priručnim prostorima može kupiti svježe samljeveno brašno, kao i niz pekarskih proizvoda od toga brašna. Na istom su mjestu združeni proizvodnja i uporaba brašna. Tipologija vjetrenjača posebno se naglašava i objašnjava. Karta predmetne regije, s ucrtanim vjetrenjačama i tipovima prometnica, od pješačkih puteva i biciklističkih staza, do cesta za promet automobila, otvara mogućnost svakom od posjetitelja da stvara vlastiti itinerer posjeta. Kvalitetna ugostiteljska ponuda doprinosi dobrom korištenju prostora, a putokazi i raznolike, dobro smišljene oznake, pomažu boljem snalaženju u prostoru. Kakav je ovdje odnos muzealizacije i realnog prostora. Muzealizacija je diskretno prisutna u slojevitom strukturiranju informacija i poruka, kao i u selektivnom odabiru vjetrenjača koje su pogodne za demonstriranje svoje izvorne funkcije. Ona ograničava dimenziju turističke i ugostiteljske ponude na razumnu mjeru i ne utječe na prostorni doživljaj krajolika. Limitirani život srodio se s diskretnom muzealizacijom zatečenih i obnovljenih vrijednosti.

Arheološka mjesta i etno zone posebna su vrsta nepokretne kulturne baštine, gdje muzealizacija dopire do samog temelja baštinskih sadržaja. Prezentirani su arheološki lokaliteti, u stvari oblik muzealizacije prošlosti, koja je iz stabilnog arheološkog konteksta dovedena u središte aktualnog interesa. Arheološki je lokalitet, poslužimo li se metaforičkim izričajem, tek vrlo složeni muzejski predmet, koji se nalazi na otvorenom, pod neprekinutim djelovanjem destruktivnih prirodnih faktora. Doživljavamo ga kao cjelinu i kao niz detalja, pri čemu je selekciju onoga što nam je prikazano učinila ljudska ruka, na temelju koncepta koji je bio aktualan u trenutku oblikovanja prezentacije lokaliteta. Arheološki lokalitet dolazi do nas u obliku u kojem nikada nije fizički ni oblikovno postojao, ali sa svjesnom interpretacijom složenosti svojeg povijesnog i funkcionalnog identiteta, koji je na svojevrsan način zamrznut u trenutku ostvarenja prezentacije. Stvorena je nova realnost, koju s pravom možemo nazvati muzealizacijom lokaliteta. Ta je muzealizacija dominantna, kao da se lokalitet nalazi u muzeološkom kontekstu, s time da briga za očuvanje

nalaza i neprekinuta briga da suvremeni život, koji se odvija uokolo, ne ugrozi vrijednosti tog novog muzeološkog konteksta na otvorenom, ovise o novčanoj snazi korisnika lokaliteta i o primjerenom utjecaju na prostorne planove, koji definiraju sadržaj, strukturu i izgled okoline lokaliteta. Još nam je u svježem sjećanju borba stručne javnosti u Engleskoj, da se nova autocesta ne sagrađi preblizu lokaliteta Stonehenge. Razina prezentacije i interpretacije arheoloških lokaliteta, u skladu je s procesom muzealizacije i u pravilu slijedi dosege koji se mogu postići u muzejskim središtima, posebice u koordinaciji s informativnim centrima koji se obično nalaze uz važne arheološke lokalitete.

Etno zone pokušavaju vrednovati i očuvati odnos krajolika i tradicijskih naselja i njihove arhitekture na način koji je vrlo blizak konceptu eko muzeja, ali na znatno širem području. Prirodni i ljudskom rukom stvoreni krajolik prostorni su okvir tradicijskih naselja, koja su očuvala svoju temeljnu strukturu odnosa prometnica, parcelacije zemljišta, položaja kuća i gospodarskih zgrada unutar pojedine parcele, ali unutar strukture i kvalitetne primjerke očuvane tradicijske arhitekture. Ta integracija općeg i pojedinačnog, zadanog i nastalog temeljni je okvir potencijalne muzealizacije takvih zona. Muzealizacija se očituje u očuvanju zatečenih vrijednosti, kontroliranim intervencijama suvremenih životnih potreba i promišljanju razine doživljaja koji će se postizati dorađenim informativnim programima, mogućnošću posjeta i razgledavanja pojedinih cjelina i detalja uz kvalitetnu interpretaciju i organiziranim zbivanjima, u kojima će se nematerijalna baština integrirati s očuvanom materijalnom baštinom.

Povijesni gradovi i druga naselja toga tipa postižu različitu razinu muzealizacije od one građevnih kompleksa ili pojedinačnih građevina. Unutar povijesnih gradova dominira prepoznatljiva i naglašena prostorna urbana struktura, koja dozvoljava primjereno tumačenje i prezentiranje pojedinih faza u razvitku gradova. Doživljaj grada, od pogleda s visine do šetnje ulicama i parkovima, temeljni je sadržaj muzealizacijskih procesa. Grad se tumači i doživljava kao živi organizam, u kome pojedinačne građevine i kompleksi igraju ulogu različito dimenzioniranih sastavnica. Arhitektura i njezina vanjšina, panorame ulica i trgova, pogledi na zidine, zelene površine, rijeke i mostove, te napokon različite slike grada temeljna su podloga muzealizacije. Ona se očituje u različitim oblicima informacija u vodičima ili na informativnim tablama u gradskim prostorima, promišljenom vođenju od općeg prema pojedinačnom, gdje gradski život, bez obzira na moguća i ponegdje potrebna ograničenja, djeluje kao poveznica između prošlosti i sadašnjosti. Muzealizacija treba biti ugrađena u aktualni život povijesnoga grada, pri čemu se ne stvara posebni muzeološki kontekst, kao kod arheoloških lokaliteta, već je primarni kontekst živoga i pulsirajućega grada ponegdje diskretno ili naglašenije obojen sadržajem muzeološkog konteksta, Prepoznajući

starost i razvitak povijesnih gradova, muzealizacija se osjeća kao katalizator novog emocionalnog odnosa prema prošlosti u sadašnjosti. Prošlost u njima ne djeluje izolirano, izdvojena iz života i ograničena samo na identifikaciju i komunikaciju svojih vrijednosti. Ona postaje amalgam identiteta, dajući svakome od gradova njegovu posebnost, omogućavajući da se shvati i doživi duša grada.

Pojedinačne povijesne građevine različitih namjena, od sakralne, vojne, stambene, preko prometne ili infrastrukturne, do gospodarske ili industrijske, otvaraju široki raspon mogućnosti i uspješnosti muzealizacije. Isključimo li u ovom trenutku njihovu ulogu u doživljavanju povijesnih gradova i kompleksa, tada one kao pojedinačne vrijednosti mogu biti orijentiri u prostoru i ciljevi posjećivanja, pri čemu iz njihova urbanog ili krajobraznog konteksta proizlazi i doživljaj njihove unutrašnjosti. U unutrašnjosti se možemo susresti s već opisanim oblicima muzealizacije, kad su građevine u specifičnoj muzejskoj funkciji i kad je njihova namjena podređena vrijednostima, koje su se u njima očuvale. Međutim, u mnogima od njih nisu se očuvale prepoznatljive cjeline integriranog odnosa pokretne i nepokretne kulturne baštine. U nekima se vrijednost unutrašnjosti temelji više na arhitektonskim vrijednostima, dok se u drugima dobar dio očuvanog inventara može povezati s arhitekturom u cjelinu. Muzealizacija takvih građevina usmjerava se prvenstveno na uočljive i prepoznatljive očuvane vrijednosti, bilo vanjšine, bilo unutrašnjosti, s time da se jasno formuliraju poruke i precizno određuju modaliteti zaštite, kako bi očuvanost detalja potpomogala doživljaj cjeline. Muzealizacija se može usmjeriti prema oblikovanju, sadržaju, povijesnoj i društvenoj relevantnosti građevine, ali i prema njezinoj ulozi u sredini u kojoj se nalazi.

Rezimiramo li, možemo govoriti o najmanje tri razine muzealizacije: one pokretne baštine, one mjesta, gradskih i seoskih cjelina i one pojedinačnih kompleksa ili građevina. Na njima se primjenjuju: potpuna, djelimična ili pojedinačna muzealizacija. To znači da se u nekim situacijama cjelina muzealizacije može poistovjetiti s muzeološkim kontekstom, dok se u drugima isprepliću muzeološki i primarni kontekst, pri čemu primarni kontekst uporabe predmeta ili kompleksa mora ostati jasno prepoznatljiv, kako muzealizacija ne bi umrtvila strukturu ili građevinu. U trećima pak, pojedinačna muzealizacija građevine ili kompleksa može imati različite dimenzije, ovisno o stupnju njegove vrijednosti, očuvanosti i količine i strukturiranosti poruka koje može odašiljati posjetiteljima. Tu se koncepti mijenjaju od slučaja do slučaja. Muzealizacija nematerijalne baštine, koja se pridružuje materijalnoj baštini i u pojedinim situacijama ovisi o konceptu načina prezentiranja baštine, otvara niz novih interpretativnih i doživljajnih mogućnosti, pri čemu svaka nova sadašnjost može posegnuti za drugim oblicima iskazivanja i tumačenja njihove povezanosti. Identificirane razine muzealizacije pokazuju širenje

procesa muzealizacije prema jedinstvu kulturne baštine, ali se u njima iskazuju i sveudilj novi oblici integriranja primarnog, arheološkog i muzeološkog konteksta, s različitim rasponima njihova sudjelovanja u svakom pojedinačnom slučaju. Proces muzealizacije, shvaćen kao očuvanje i komuniciranje vrijednosti kulturne baštine, unaprjeđuje integriranje kulturne baštine sa stvarnim životom sadašnjosti, pri čemu sadašnjost postaje sve više ograničena dosezima muzealizacije u proteklom razdoblju. Muzealizacija tako postupno postaje ovisnija o povijesnom identitetu predmeta i cjelina kulturne baštine, sa svim njegovim pozitivnim i negativnim utjecajima. Povijest nažalost nije imuna na negativne *inpute* bez obzira što razvitak svijesti o kulturnoj baštini bitno umanjuje utjecaj vanjskih destruktivnih činitelja, bili oni prirodni i materijalni ili duhovni. Muzealizacija, prenesena na kompleks kulturne baštine u cjelini, donekle mijenja svoje osobine i iz sfere zatvorenog muzeološkog konteksta muzeja i njima srodnih institucija prelazi u fleksibilnije i o aktualnom životu ovisnije kontekste suživota kulturne baštine i aktualnog suvremenog svijeta. U tom novom kontekstu postoji niz otvorenih pitanja, koja će svoje rješenje naći u budućnosti, uz ravnomjerni rast muzeološke teorije i njezine aktualizacije u životu. Proces je već započeo. Treba mu se aktivno pridružiti.

LITERATURA

1 Kirshenblatt-Gimblett, B. (1998). *Destination Culture - Tourism, Museums, and Heritage*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London.

2 Kundera, M. (2000). *Nepodnošljiva lakoća postojanja*, Meandar, Zagreb (original 1984).

3 Maroević, I. (2005). Prostor kao nositelj memorije/Space as the Bearer of Memory, u: Zbornik radova Međunarodnog simpozija/ Collected Papers International Symposium *Autentičnost i memorijalna mjesta: problemi, potencijali, izazovi/Authenticity and Places of Memory: Problems, Potentials and Challenges*, Kumrovec, 4.- 8. 6. 2003., 16-29.

4 van Mensch, P. (1989). *Museology as a Scientific Basis for the Museum Profession*, u: *Professionalising the Muses* (Ed. P. van Mensch), AHA Books, Amsterdam, 85-96.

5 van Mensch, P. (1992). *Towards a Methodology of Museology*, rukopis, doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb,

6 Toth, Ž. (2003). *Churchillov bunker - Karta iz Jalte kao tapeta* (ATRAKCIJE Otkriva se još devet soba podzemnog skloništa britanske vlade), Večernji list, Zagreb, 6. 4. 2003. Prilog „Spektar“, br. 14, str. 24-25.

7 “Webster’s New World Dictionary of American English” (1986).

Zagreb, kolovoz 2006.

LEVELS OF MUSEALISATION RELATED TO THE CULTURAL HERITAGE

Musealisation is a process in which objects and/or ideas from the primary or archaeological context are transferred to a museological context.

The museological context is that in which the objects and/or ideas do not live in the way they would function in real life, but in such a way as to serve as media or vehicles for ideas from time to time, from society to society, place to place.

The cultural heritage is the aggregate of entities, objects or ideas that have been preserved from the past to be the bearers of the identities of different social groups - of nations, regions, cities and families - in any present moment at all. It is divided into the material and the intangible heritage.

The material heritage in turn consists of the moveable and the immovable heritage.

The moveable heritage is most often musealised in collections, museums and other complex units such as castles, churches, palaces or memorial houses.

Musealisation of the immovable heritage depends on the size and purpose of the given place.

Archaeological sites, historical cities and ethno-zones have levels of musealisation that are different from those of complexes or individual buildings. Their purposes, which are religious, military, residential, transportational, infrastructural and industrial, open up a broad span of possible musealisation. Thus we can speak of at least three levels of musealisation: of the moveable heritage, of places, urban and rural units, and of individual complexes or buildings.

These levels lead to the phenomena of full, partial and individual musealisation. Finally, the musealisation of the intangible heritage opens up a string of new possibilities. The levels of musealisation identified point out the spread of the process towards the sense of the unity of the cultural heritage, as well as the integration of the primary, archaeological and museological contexts, with varying ranges of participation of each of these contexts. The process of musealisation advances the integration of the cultural heritage with the real life of the present day.